

שנינו במשנה: נטל את הדם ממי שממרס בו וכו' ולא היה מתכוון להזות לא למעלה ולא למטה אלא כמצליף:

ומפרשין: מאי "כמצליף"?

מחוי [מראה ביד] רב יהודה:

כמננדנא כשליח בית דין המלקה ברצועה, נה-א מתחיל מן הכתפיים ומכה והולך למטה, ואף כאן עושה שמונה הזאות זו תחת זו [רש"י לעיל ולקמן].

תנא: כשהוא מזה, אינו מזה אפילו אותה הזאה שלמעלה על הכפורת, אלא כנגד עוביה של כפורת —

והחילוק בין ההזאה שלמעלה להזאות שלמטה אינו אלא: כשהוא מזה אחת למעלה, הרי הוא מצדד גב ידו שתהיה פונה למטה ומזה כלפי מעלה, וכשהוא מזה שבע למטה, הרי הוא מצדד גב ידו למעלה ומזה למול פניו של הכפורת [רש"י], אחת גבוהה ואחת בנמוך הימנה וכולן נופלות לארץ [רש"י]. (192)

וחכמים אומרים לפרש דברי רבי אליעזר שאומר מאמצעיתו נברא העולם: מאבן שתייה שבציון שהוא אמצעיתו של עולם — משם נברא —

שנאמר: מזמור לאסף אל אלהים ה' דבר ויקרא ארץ ממזרח שמש עד מבואו; ואומר [פסוק אחרי הקודם]: ציון מכלל יופי, ללמדך: ממנו מציון מוכלל יפיו של עולם, [נתבאר על פי מהרש"א]. (190)*

תניא: רבי אליעזר הגדול אומר: כתיב: אלה תולדות השמים והארץ בהבראם כיום עשות ה' אלהים ארץ ושמים —

ללמדך: תולדות שמים השמש הירח והכוכבים (191) מן השמים נבראו, ותולדות הארץ מן הארץ [רש"י] נבראו.

וחכמים אומרים: אלו תולדות השמים ואף אלו תולדות הארץ מציון נבראו —

שנאמר: מזמור לאסף אל אלהים ה', דבר ויקרא ארץ הרי ארץ ותולדותיה, ממזרח שמש עד מבואו הרי תולדות השמים, ואומר מיד: מציון מכלל יופי אלהים הופיע, ממנו מוכלל יופיו של עולם.

רגבים שפת הנהר כלומר שיצק את העפר באמצע העולם, ורגבים נדבקו לו סביב מכל צד עד סוף כל פינות העולם, וציון באמצע העולם קאי.

191. ורבינו אליקים פירש: מלאכים.

192. לשון המאירי בפירוש הענין: נותן אצבעו הטבול בדם כנגד עובי הכפורת, וכשרוצה להזות הזאה של מעלה מצדד ידו למטה, כאדם הרוצה להשליך או להכות מלמטה למעלה, שמשפיל

שבים הם.

ב. בפירוש הרמב"ן לאיוב, כתב על "מי ירה אבן פנתה": ורבותינו ז"ל אמרו: אבן שתיה שממנה הושתת העולם.

190*. כתב רש"י במגילה טו ב ד"ה ולא דבר: בית המקדש הוא באמצע העולם, כדאמרינן בימא, אבן שתייה שממנה נשתת העולם; והוא סיוע לפירוש מהרש"א.

ובפירוש רבינו אליקים: מאמצעיתו, שנאמר: בצקת עפר למוצק ורגבים ידבקו,

משם אנו לומדים שיהיו שבע הזאות למטה בשעיר כמו שנאמר בפר; ואם כן לא יאמר הכתוב: "ולפני הכפורת" בשעיר כלל.

ולמה נאמר "לפני הכפורת" בשעיר, מופנה הוא כדי לאקושי "על" הכפורת, ל"לפני" הכפורת —

וללמדך: מה "לפני הכפורת" דלאו "על" הכפורת, שהרי הכתוב אומר: לפני הכפורת דמשמע על הארץ, אף "על הכפורת" דלאו "על", אלא לפני הכפורת הוא שמזה, ולכך נאמר כאן "על" וכאן "לפני", ללמדך: שבהזאה אחת מצדד גב ידו למטה, ובשבע הזאות מצדד גב ידו למעלה].

ומאחר שלמדנו כי מה שאמרה תורה בשעיר: "על", אינו "על" ממש, הוי גילוי מילתא כי אף בפר כן [תוספות בתירוץ ראשון].⁽¹⁹⁴⁾

ותמהינן: אדרבה יש ללמוד בהיפך כי אף ההזאות שלפני הכפורת אינם לפניו, אלא עליו?!

שהרי: לא יאמר הכתוב בפר "והזה באצבעו על פני הכפורת" דהיינו הזאות דלמעלה

מנא הני מילי, שאינו מזה מדם הפר ומדם השעיר [רש"י] הזאה אחת למעלה על גג הכפורת ממש?

כתיב: ולקח מדם הפר והזה באצבעו על פני הכפורת קדמה [לצד מזרח, תרגום], ולפני הכפורת יזה שבע פעמים מן הדם באצבעו. ושחט את שעיר החטאת אשר לעם, והביא את דמו אל מבית לפרכת, ועשה את דמו כאשר עשה לדם הפר, והזה אותו [משמע: הזאה אחת] על הכפורת ולפני הכפורת.

ומבואר לקמן בגמרא: כי מנין שבע הזאות למטה בשעיר נלמדות מהפר, שנאמר בו: "יזה שבע פעמים"; ומנין הזאה אחת בפר למעלה, נלמד מן השעיר שנאמר בו: והזה "אותו" על הכפורת⁽¹⁹³⁾.

אמר מפרש רב אחא בר יעקב אמר רבי זירא:

כי אמר קרא בשעיר: "והזה אותו על הכפורת ולפני הכפורת" —

והרי לא יאמר הכתוב: "ולפני הכפורת" דהיינו למטה בשעיר, דהא לא צריך, כיון דגמר מהזאות של מטה דפר, שהרי סוף סוף

ללימוד מן השעיר, ולא מן הלשון שאין בו הכרע שהוא רק הזאה אחת.

194. כתבו התוספות: ואם תאמר, ומנלן דאחת למעלה דפר לא נגע, אילימא מהיקש דשעיר כדלקמן [דילפינן: ועשה את דמו כאשר עשה לדם הפר שיהיו כל עשיותיו שוות לפר], והא שעיר גופיה גמר בהיקשא דאיתקש "על" ל"לפני", ודבר הלמד בהיקש אינו חוזר ומלמד בהיקש.

ויש לומר: גילוי מילתא הוא, ד"על" דפר

את ידו בצד הארץ וזורק למעלה עד שהדם עולה למעלה באויר שנגד חודה העליון של כפורת, ומשם נופל לארץ; וכשרוצה להזות שבע של מטה, מגביה ידו למעלה כאדם הרוצה לזרוק או להכות מלמעלה למטה.

193. ברש"י בחומש כתב על הפסוק: ולקח מדם הפר והזה באצבעו על פני הכפורת קדמה, "הזאה אחת במשמע", ולכאורה הוא נגד הסוגיא דידן, שמבואר שהוא נלמד מהשעיר.

וכתב רבינו אליהו מזרחי: דכוונת רש"י

תנו רבנן: נאמר בשעיר: וזהו "אותו" על הכפורת ולפני הכפורת, הרי למדנו: כמה הזאת הוא מזה למעלה בשעיר: אחת —

אבל הזאת שלמטה בשעיר, איני יודע כמה?

הריני דן: נאמרו הזאת דמים למטה בפר, ונאמרו הזאת דמים למטה בשעיר, מה הזאת דלמטה בפר: שבע, אף הזאת דלמטה בשעיר: שבע.

או שמא כלך לדרך זו: הואיל ונאמרו הזאת דמים למעלה בשעיר, ונאמרו הזאת דמים למטה בשעיר; אם כן נאמר: מה מנין הזאת למעלה בשעיר: אחת, אף מנין הזאת למטה בשעיר: אחת?

נראה למי דומה: דנין הזאת של "מטה" בשעיר מהזאת של "מטה" בפר, ואין דנין: הזאת של "מטה" מהזאת של "למעלה".

אדרבה: דנין גופו של שעיר מגופו של שעיר, ואין דנין גופו של שעיר מעלמא ממקום אחר, היינו מפר!?

תלמוד לומר: ועשה את דמו כאשר עשה לדם הפר, שאין תלמוד לומר: כאשר עשה, שהרי מיותר הוא, כי הכתוב אומר במפורש בשעיר שיעשה על ולפני הכפורת —

בפר, דהא לא צריך, כיון דגמר מהזאת של מעלה דשעיר, שהרי סוף סוף משם אנו לומדים שתהיה הזאה אחת למעלה בפר כמו שנאמר בשעיר; ואם כן, לא יאמר הכתוב "על פני הכפורת" בפר כלל —

ונדרוש: למה נאמר "על פני הכפורת", מופנה הוא כדי לאקושי: "לפני הכפורת", ל"על פני הכפורת", וללמדך: מה "על פני הכפורת" היינו "על" ממש, אף "ולפני הכפורת" היינו "על" ממש שיהיו הדמים נוגעים בעוביה של כפורת.

ומשנינן: האי מאי?!

אי אמרת בשלמא: למטה דשעיר הוא דבא לאקושי, לא תיקשי לך: לא יאמר למעלה בפר; כי למעלה דפר — היינו "וזהו באצבעו על פני הכפורת קדמה" האמור בו — מיבעי ליה לכדתנא דבי רבי אליעזר בן יעקב.

דתנא דבי רבי אליעזר בן יעקב: נאמר בפר: וזהו באצבעו על פני הכפורת "קדמה", זה בנה אב ומלמד לכל התורה כולה, כי כל מקום שנאמר: "פני" אינו אלא קדים צד מזרח, וכשם שמזה כאן על מזרחה של כפורת, [וראה הערה (195)].

אלא אי אמרת: למעלה דפר הוא דבא לאקושי, אם כן: "למטה דשעיר" למאי אתא, מה נדרוש בו?!

כמו בשעיר.

אי נמי: כיון דאשכחן ד"על" דשעיר לאו דוקא, מקשינן נמי גבי פר "על" ל"לפני".

195. מכאן למדו חז"ל במנחות כו ב: לענין

הכתוב: ואל יבא בכל עת אל הקודש אל מבית לפרוכת אל "פני" הכפורת, שאינו חייב על ביאה ריקנית לקודש הקדשים אם נכנס בדרך משופש [משובשת], כגון: "שחתר החומה של לפני ולפנים, ועשה פתח בדרום או בצפון ונכנס, ולא

כך למטה בשעיר שבע וכדאמרן לעיל, וכשם שלמעלה בשעיר אחת, כך למעלה בפר אחת.

שנינו במשנה: וכך היה מונה אחת אחת ואחת אחת ושתים:

תנו רבנן: כשמזה למעלה מונה: אחת, וכשמזה למטה את הראשונה מונה: אחת זו שהיתה למעלה ואחת זו של עכשיו למטה, וכשמזה למטה את השניה מונה: אחת זו שהיתה למעלה ושתים של עכשיו למטה, וכן הלאה: אחת ושלש, אחת וארבע, אחת וחמש, אחת ושש, אחת ושבע, דברי רבי מאיר.

רבי יהודה אומר לא כך היה מונה אלא: כשמזה למעלה מונה: אחת ורבי מאיר; אבל כשמזה למטה את הראשונה מונה: אחת זו של עכשיו למטה ואחת זו למעלה, שתיים של עכשיו למטה ואחת זו שהיתה למעלה, שלש ואחת, ארבע ואחת, חמש ואחת, שש ואחת, שבע ואחת.

ולא פליגי רבי מאיר ורבי יהודה, אלא:

מר כי אתריה [כדרך הנהוג במקומו], במקומו של רבי מאיר היו מונין מנין מרובה תחילה, ואחר כך מנין מועט, כגון: עשרים ואחת, עשרים ושתים, כדרך הלשון העברית.

ומר כי אתריה, ואילו במקומו של רבי יהודה היו מונין מנין מועט תחילה, כגון: שתיים ועשרים, שלש ועשרים, כמו בלשון

ומה תלמוד לומר: כאשר עשה, שיהיו כל עשיותיו של שעיר שוות לעשיותיו של פר, כשם שהזאות דלמטה בפר: שבע, כך למטה בשעיר: שבע.

למדנו מכל האמור: כמה הזאות מזה למטה בפר ובשעיר: שבע; אבל הזאות דלמעלה בפר, איני יודע כמה הוא מזה, שהרי לא נאמר בו מנין, אלא: "וזהה על פני הכפורת קדמה"?

הריני דן: נאמרו הזאות דמים למעלה בשעיר, ונאמרו הזאות דמים למעלה בפר; מה מנין הזאות למעלה בשעיר: אחת, אף מנין הזאות למעלה בפר: אחת.

או שמא בלך לדרך זו: הואיל ונאמרו הזאות דמים למטה בפר, ונאמרו הזאות דמים למעלה בפר, מה מנין הזאות למטה בפר: שבע, אף מנין הזאות למעלה בפר: שבע?

נראה למי דומה: דנין הזאות של מעלה מהזאות של מעלה, ואין דנין מעלה ממטה.

אדרבה: דנין גופו של פר מגופו של פר, ואין דנין גופו של פר מעלמא היינו משעיר!?

תלמוד לומר בשעיר: ועשה את דמו כאשר עשה לדם הפר, שאין תלמוד לומר: "כאשר עשה", ומה תלמוד לומר "כאשר עשה" שיהיו כל עשיותיו של שעיר שוות לשל פר. ושתים זו שמענו: כשם שלמטה בפר שבע,

מזרחי של כפורת" [לשון רש"י שם בהגהת השיטמ"ק].

נכנס בפתח שבמזרח שיהא פניו למערב, אי נמי, נכנס בפתח מזרח וצידד באלכסון והלך לצדדין, לא מיחייב, ד"אל פני" בעינן, שיהו פניו אל פני

שאין תלמוד לומר: יזה, שהרי כבר נאמר והזה באצבעו [רא"ל], והיה לו לומר: והזה באצבעו על פני הכפורת קדמה ולפני הכפורת שבע פעמים, אלא לימד על הזאה ראשונה, שצריכה מנין עם כל אחת ואחת.

מאי בינייהו?

איכא בינייהו: דלא מנה את הראשונה ולא טעה; כי לרבי אלעזר דאמר: מדרבנן הוא, אם לא מנה לא עיכב; ואילו לרבי יוחנן דיליף לה מקרא, ונאמר בסוף הפרשה "חוקה" [והיתה זאת לכם לחוקת עולם], הרי זה מעכב אפילו בדיעבד.

שנינו במשנה: יצא והניחו על כן הזהב שבהיכל וכו' יצא והניחו על כן הזהב השני שבהיכל; רבי יהודה אומר: לא היה שם אלא כן אחד בלבד, נטל דם הפר והניח דם השעיר:

תנו רבנן [בתוספתא, דק"ס כתב יד, וראה שי"צ]:

לעז; [נתבאר עפ"י ריטב"א ורא"ל, וראה רש"י ושי"צ].

כלומר: אין קפידא בדבר, וכל אחד מונה כפי דרכו.

ודייקנן: דכולי עלמא בין רבי מאיר ובין רבי יהודה מיהת: הזאה ראשונה מכל ההזאות היא זו של מעלה, צריכה מנין עם כל אחת ואחת של מטה.

מאי טעמא? (196)

רבי אלעזר אמר: אף שמנין ההזאות דאורייתא הוא, אבל המנין החוזר מדרבנן הוא, וכדי שלא יטעה בהזאות, שיהא לו שהות בינתיים לתת לבו למנין שלא יטעה [רש"י]. (197)

רבי יוחנן אמר: אף המנין החוזר דאורייתא הוא, כי אמר קרא: והזה באצבעו על פני הכפורת קדמה ולפני הכפורת "יזה" —

רש"י, כי הניחא לרבי מאיר שהיה מונה "אחת ושתיים", ניחא שיש לו שהות כשאומר "אחת" לידע היכן הוא אוהז; אבל לדעת רבי יהודה לקמן, שאומר "שנים ואחת", הרי לא היה לו שהות, וראה שם בשם מראה הפנים על הירושלמי, דמפרש כן בקושיית הירושלמי. ויש מי שתירץ: כי כשאומר בהזאה ראשונה "ואחת" יש לו שהות לחשוב על הבא אחריה, ולהזאה ראשונה אין צורך בשהות, כי אינו טועה בהזאה ראשונה.

ג. הוסיף הריטב"א: שמא תאמר: שנאמר לו שימנה שמונה כדרכו; אי אפשר, כי אלו שני מנינות הם, האחת מנין יחידי כדרכו לעצמו, והשבע מנין בפני עצמו, ראה שם.

196. אבל שבע ההזאות שלמטה ודאי צריכים מנין, וילפינן לה בתורת כהנים מדכתיב "שבע פעמים" ולא כתיב "שבע טיפין", ולשון "פעמים" משמע ליה מנין, תוספות הרא"ש. וכתב בגבורת ארי, כי הואיל ובהזאת דם השעיר בקודש הקדשים ובכל ההזאות שבהיכל לא נאמר "פעמים", באמת אין מנין בפה של ההזאות בהיכל מדאורייתא, אלא דרבנן.

197. א. אבל הרבה ראשונים מפרשים, שלא יטעה וימנה שבע הזאות עם זו שלמעלה [רבינו אליקים תוספות ישנים ריטב"א בשם ריב"א מאירי וכן מבואר ברמב"ם].

ב. הקשה בספר "שמועת חיים" על דברי

אינן מעשה עולת העוף כמעשה עולת החטאת [רש"י].

אמר מתמה ליה אביי: ומכל מקום **נעביד תרי** שופרות לחובה ונדבה, וכדי שלא יתחלפו **נכתוב עלייהו:** **הי דחובה** והי **דנדבה** איזה שופר של קיני חובה, ואיזה של קיני נדבה?!

משני ליה רב יוסף: **רבי יהודה**

לית ליה כתיבה, אין סומכין על הכתיבה, כי נה-ב לפעמים אינו שת לבו לעיין בכתב, ונמצא מחליף עולה בחטאת —

דהכי **תנן** בדעת רבי יהודה במשנתנו: **רבי יהודה אומר:** לא היה שם אלא כן אחד בלבד עליו הניח הן את דם הפר והן את דם השעיר, נוטל את זה ומניח את זה —

ותרי כנים **מאי טעמא לא,** משום דמחלפי מתחלפין לו זו בזו, וכשבא לקחת את דם הפר נמצא לוקח את של השעיר; ולפיכך מניחין על כן אחד, נוטל תחילה את הדם שהיה מונח עליו ומניח את זה שבידו, ונמצאו עשויות העבודות כסדרן של שעיר אחר פר בפנים, ושל פר אחריה בהיכל ואחר כך של שעיר [רש"י]. (199)

שופרות של מעות — והן: תיבות צרות מלמעלה ורחבות מלמטה עקומות כעין שופר, מפני הרמאין שלא יוכלו להכניס ידן לתוכן להראות עצמן כאילו נותנין לתוכן, ונוטלין מתוכן — היו במקדש, בהם היו נותנים מעות לקניית קרבנות למטרות שונות המפורטות במשנה בשקלים פרק ו משנה ה, (הובאה כאן בעמוד ב).

אחת השופרות היתה מיועדת לקניית תורים, והאחת לקניית בני יונה, ומי שהיה רוצה לנדב עולת העוף מן התורים או מבני היונה היה נותן מעות בשופר המיועד לכך, והגזברין היו קונים קרבנות במעות שהיו בשופר

רבי יהודה אומר: לא היו שופרות לתת בהם מעות לקיני חובה — כגון של זב וזבה ויולדת ושל מטמא מקדש המביאין שתי תורין [קן] או שני בני יונה אחד לעולה ואחד לחטאת — אלא לקיני נדבה בלבד, והטעם: **מפני התערובות.** (198)

ומפרשינן: **מאי מפני התערובות?**

אמר רב יוסף: **מפני תערובת** שופרות של **חובה** בשופרות של **נדבה** [רש"י], והרי אינם שוין, כי קיני החובה הן אחד לחטאת ואחד לעולה, ואילו של נדבה כולן עולות, והרי

198. כתב הריטב"א: ואילו לקרבנות חובת בהמה, פשיטא שלא תקנו שופרות, שלא לבטל סמיכה שהיא מצוה; וראה עוד במאירי שהובא בעמוד ב בהערה.

199. **ביאור דברי רש"י:** כי אפשרות התחלופה היא, לאחר שחזר מקודש הקדשים מהזאת דם

וברתוספות הרא"ש: מצוה להפסיק [למנות, כנדצ"ל] מתנות של מטה מתוך שבע ולא מתוך שמונה.

ונראה לי הטעם: משום דבשעיר כתיב: והזה אותו דהיינו הזאה אחת, ובפר כתיב שבע "יזה שבע פעמים", משמע דבאותו מנין אין לו להיות כי אם שבע, ולא שיכלול עמהם הזאות של מעלה וימנה עד שמונה.